

Kelime Öğretimi

Özay KARADAĞ

4. Baskı

Prof. Dr. Özay KARADAĞ

KELİME ÖĞRETİMİ

ISBN 978-605-241-533-7

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarına aittir.

© 2022, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayineimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayinevi**dir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Nisan 2013

4. Baskı: Ekim 2022, Ankara

Yayın-Proje: Ferdi Akkaya

Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan

Kapak Tasarım: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.

İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler - Ankara

Tel: (0312) 341 36 67

Yayıncı Sertifika No: 51818

Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA

Yayınevi: 0312 430 67 50

Dağıtım: 0312 434 54 24

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

İnternet: www.pegem.net

E-ileti: pegem@pegem.net

WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

Prof. Dr. Özay KARADAĞ

Muğla, Fethiyede doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Fethiyede tamamladı. Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden 1995 yılında mezun oldu. 1995-1998 yılları arasında Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda Türkçe, Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenliği yaptı. 1998 yılında Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümünde Araştırma Görevlisi oldu. 1999'da Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı-Yeni Türk Dili Bilim Dalı'ndan Yüksek Lisans derecesi aldı.

2001 - 2005 yılları arasında, doktora eğitimi için Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümünde Araştırma Görevlisi olarak görev yaptı. 2005 yılında Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı-Türkçe Öğretmenliği Bilim Dalı'ndan Doktora derecesi aldı.

2006-2012 yılları arasında Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümünde Yardımcı Doçent Doktor olarak görev yaptı. 2012'de Düzce Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü'ne Yardımcı Doçent Doktor olarak atandı. 2014'te aynı bölümde Doçent olarak çalışmaya başladı. 2014'te Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalına atanan Doçent Dr. Karadağ hâlen aynı bölümde görev yapmaktadır.

Yeni Türk dili, Türkçe eğitimi, iki dilli Türk çocuklarına Türkçe öğretimi, söz varlığı alanlarında bilimsel çalışmaları olan Karadağ'ın ayrıca yayınlanmış çocuk kitapları da bulunmaktadır.

ÖN SÖZ

Temel dil becerilerinin etkili olarak kullanılmasında söz varlığı belirleyici bir rol oynamaktadır. Söz varlığını oluşturan unsurlar insan düşüncesinin saymacaya dönüşmüş hâlidir ve esasen düşüncenin kişiler arasında aktarılması da bu sayede mümkün olur. Düşüncenin temel birimleri olan kelimeler, dilin de temel birimleridir ve insan anlaşmaları bu birimlerle gerçekleşir. İnsanlar, sahip oldukları söz varlıklarının zenginliği ve birbirleriyle örtüşmesi oranında birbirleriyle anlaşabilmektedir.

Bir toplumun ortaklaşması olan kelimelerin dilin etkili olarak kullanılmasındaki rolü ana dili eğitimini zorunlu kılmaktadır. Dil eğitimi ile dört temel dil becerisi geliştirilerek, öğrencilerin hem gündelik hem de akademik yaşamlarında anlama ve anlatma ihtiyaçlarını karşılamaları hedeflenir. Böylelikle eğitim sürecinde öğrencilerin hem birbirleriyle hem de içinde yaşadıkları toplumla ortaklaşmaları en üst seviyeye çıkarılmaya çalışılır.

Kelime öğretimi temel dil becerilerinin en önemli kesişme noktasıdır ve bu yönüyle her becerinin eğitiminde bütünleyici bir alan özelliği taşır. Temel dil becerilerinin etkili olarak kullanılması, ancak yeterli düzeyde kelime hazinesine sahip olmakla mümkündür. Öğrencilerin dilin anlama ve anlatma işlevlerini tam olarak gerçekleştirebilmeleri açısından kelime öğretimi büyük önem taşımaktadır.

Kelime öğretimini konu alan bu çalışmada, birinci bölümde söz varlığı ile ilgili temel bilgiler ortaya konmuştur. Söz varlığının önemi ve unsurları, farklı araştırmacıların görüşleri değerlendirilerek belirginleştirilmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde, Türkçe kelimelerin yapı ve anlam bakımından özellikleri üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde, çocukta dil gelişimi açıklanarak, kelime öğrenme ve öğretiminin esasları belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca bu bölümde öğretim programları değerlendirilmiş, kelime öğretiminde kullanılacak yöntem ve teknikler açıklanmıştır. Çalışmanın dördüncü bölümü, kelime öğretiminde kullanılacak uygulama örneklerini içermektedir. Uygulama örnekleri kılavuz etkinlikler şeklinde sunulmuş ve öğretmenlerin etkinlik üretmelerine, kaynak oluşturması düşünülmüştür. Beşinci bölümde, öğrencilerin yaygın olarak kullandıkları kelimeler sınıf düzeylerine göre verilmiştir. Bu bölümde ayrıca öğrencilere öğretilmesi hedeflenebilecek kelime listesi kullanım sıklıklarına göre listelenmiş, aynı kelimeler okuyucuların daha kolay takip edebilmeleri açısından alfabetik olarak da düzenlenmiştir.

Çalışma, ilkokul ve ortaokul öğrencilerinin özellikleri dikkate alınarak hazırlanmıştır. Bu açıdan, sınıf öğretmenleri ile Türkçe öğretmenlerinin kelime öğretimi

mi konusunda ihtiyaç duyabilecekleri bilgi ve uygulama örneklerini ortaya koyarak etkili bir kelime öğretimine aracılık etmeyi amaçlamaktadır.

Kelime Öğretimi kitabının bu baskısı, 2018 yılında güncellenen *Türkçe Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)* dikkate alınarak güncellenmiştir. Bunun yanı sıra bu baskıya TS CORPUS derleminden yararlanılarak Türkçede en sık kullanılan kelime 1250 kelimelik sıklık listesi eklenmiştir.

Faydalı olmak dileğiyle...

Özay KARADAĞ

ORCID No: 0000-0003-4596-1203

Ankara, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ..... v

GİRİŞ 1

1. BÖLÜM

SÖZ VARLIĞI

Söz Varlığının İki Yönü.....	8
Alıcı Söz Varlığı	9
Üretici Söz Varlığı.....	10
Söz Varlığının Unsurları.....	11
Kelimeseler.....	12
Deyimler	18
Atasözleri	20
İkilemeler.....	23
Yabancı Kelimeseler.....	25
Kalıp Sözler	26
Terimler	26

2. BÖLÜM

TÜRKÇEDE KELİME ÖZELLİKLERİ

Biçim Özellikleri.....	29
Basit/Yalın Kelimeseler.....	30
Türemiş Kelimeseler	31
Birleşik Kelimeseler	33
Anlam Özellikleri	34
Temel Anlam.....	35
Çok Anlamlılık ve Yan Anlam	35
Eş Anlamlılık.....	37
Karşıt-Zıt Anlamlılık.....	38
Genel-Özel Anlamlılık.....	39
Eş Sesslilik	39

3. BÖLÜM

KELİME ÖĞRETİMİ

Çocukta Dil Gelişimi	42
Kelime Tanıma, Kelime Ayırt Etme: Kelime ve Kavram Öğrenme.....	44
Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda Kelime Öğretimi.....	47
Kelime Öğretiminin Esasları.....	55
Kelime Öğrenme Stratejileri	61
Kelime Öğretim Yöntem ve Teknikleri.....	67
Soru Cevap Yöntemi.....	67
Çözümleme ve Birleşim Yöntemi.....	68
Dramatizasyon Yöntemi	69
Kelime ve Kavram Havuzundan Seçerek Konuşma/Yazma Tekniği.....	70
Not Alma Tekniği.....	70
Boşluk Doldurma Tekniği	71
Kavram Haritası Tekniği.....	71
Anlam Analizi Tekniği.....	72
Beyin Fırtınası Tekniği.....	72

4. BÖLÜM

KELİME ÖĞRETİMİ ETKİNLİKLERİ

Kelime Öğrenme Stratejilerini Kazanmaya Yönelik Etkinlik Örnekleri	73
Bağlamda Arama Etkinliği	74
“Kelime İçinde Kelime Var” Etkinliği	75
Kelimeleri Bağlayalım Etkinliği.....	78
Okuduklarımda Benzerlik Var Etkinliği	79
Kavram Haritası Oluşturma Etkinliği.....	80
“Farkında mısın?” Etkinliği.....	81
“Bugün Konuşacak Kimi Bulsam?” Etkinliği.....	82
Türkçe Programlarında Yer Alan Kazanımlara Yönelik Etkinlik Örnekleri.....	82
Birinci Sınıf Etkinlikleri.....	83

İkinci Sınıf Etkinlikleri	85
Üçüncü Sınıf Etkinlikleri.....	86
Dördüncü Sınıf Etkinlikleri	88
Beşinci Sınıf Etkinlikleri.....	90
Altıncı Sınıf Etkinlikleri.....	91
Yedinci Sınıf Etkinlikleri.....	93
Sekizinci Sınıf Etkinlikleri.....	94

5. BÖLÜM

KELİME LİSTELERİ

Kelime Listelerinin Belirlenmesine İlişkin Esaslar	98
Sınıf Seviyelerine Göre Yaygın Olarak Kullanılan Kelimeler.....	99
Birinci Sınıf Öğrencilerinin Yaygın Olarak Kullandığı Kelimeler	99
İkinci Sınıf Öğrencilerinin Yaygın Olarak Kullandığı Kelimeler	99
Üçüncü Sınıf Öğrencilerinin Yaygın Olarak Kullandığı Kelimeler.....	100
Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin Yaygın Olarak Kullandığı Kelimeler	101
Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Yaygın Olarak Kullandığı Kelimeler.....	102
Altıncı Sınıf Öğrencilerinin Yaygın Olarak Kullandığı Kelimeler	104
Yedinci Sınıf Öğrencilerinin Yaygın Olarak Kullandığı Kelimeler	105
Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Yaygın Olarak Kullandığı Kelimeler.....	107
Hedef Kelime Listesi	108
Alfabetik Hedef Kelime Listesi	121
TS Corpus Derlemi En Sık 1500 Kelime Listesi	134
KAYNAKÇA	151
DİZİN	155

GİRİŞ

Bir sözcük insan bilincinin mikro kozmosudur.

Vygotsky

İnsan doğumuyla birlikte kendini gerçek bir dünyanın içinde bulur ve başlangıçta çevresinde var olan gerçeklikleri algılayabilmek için sahip olduğu yegâne araçlar duyularıdır. Duyulara sahip olmak bakımından, insanla diğer canlılar arasında fark olduğu söylenemez. Birçok canlı, insanda var olan işitme, görme, koklama, tatma ve dokunma duyularına -doğalarının gereği farklı düzeylerde de olsa- sahiptir. İnsandan farklı olarak diğer canlılar, canlılıklarının devamı için, yaşamları boyunca bu ortak özellikleri kullanır. Diğer canlıların duyuları kullanması içgüdüsel olarak gerçekleşir ve bilinç hâlini alması hiçbir zaman söz konusu olmaz. Duyuların kullanılması, insan açısından da başlangıçta içgüdüsel bir özellik gösterirken, gelişim sürecinde bu durum hızla değişmekte ve bilinç düzeyine taşınmaktadır.

İnsan, diğer canlılardan farklı olarak bir dili öğrenebilme yeteneği/yeterliği ile dünyaya gelmektedir (Chomsky, 2001). Cüceloğlu (1991:213-214) zekâ seviyesi en düşük insanın bile, doğada insandan sonra zekâ düzeyi en yüksek canlı olarak kabul edilen şempanzelerle kıyaslanamayacak ölçüde dil kullanma yeteneğine sahip olduğunu bildirmekte ve bu durumun insanın bir dil programıyla dünyaya geldiği kuramını desteklediğini belirtmektedir. İnsanın sahip olduğu bu özellik, bir potansiyel olarak, doğumdan sonra hızla gelişmekte ve başlangıçta içgüdüsel olarak kullanılan duyular, dil işlevi yerine getirecek biçimde özelleşmektedir.

Gerçek dünya duyular yardımıyla algılanabilirse de algılanan içeriğin duyuların birincil işlevleri aracılığıyla aktarılması oldukça güçtür. Güçlük, gerçekliğin anlamını yitirmeden farklı bir biçimde yeniden üretilmesi ile aşılabılır ve bu durum dillerin doğmasındaki temel ihtiyaçlık durumu olarak değerlendirilebilir. Bu açıdan “*dil, gerçek dünyanın, dilin saymaca birimleri ile yeniden kurulmasıdır. Dili oluşturan ses ve söz, yeryüzündeki tüm insan başarılarının temelini oluşturur. Ses ve söz, insana, gerçekler dünyasından ayrı ve onun yasalarına bağlı olmayan, bütünüyle toplumsal saymacalardan oluşan bir dünya kurma olanağı sunar*” (Karaağaç, 2012: 37). Saymacalardan oluşan kurgusal dünyanın kişilerarası etkileşimde aktarılması ve anlamlandırılmasına duyular aracılık etmektedir.

İnsanlar arasındaki etkileşimlerde işlevsel olarak dilin kullanılması işitme ve görme duyuları ile gerçekleşir. Dil üretilerek gerçekliğin saymaca birimlerle aktarılması süreci, işitme ve görme duyularının uyarılması ile başlar, zihinde anlamın oluşmasıyla sonlanır. İnsan, duyu alıcılarına ulaşan birçok uyaran içinde saymaca birimlerle karşılaştığında, kontrollü bir duruma geçerek anlamı elde etme çabasına girer ve bu durumda, duyum olarak nitelediğimiz işitme ve görme boyut değiş-tirerek dinleme ve okuma şeklini alır. İşitmeden dinlemeye, görmeden okumaya geçiş kasıtlı olarak gerçekleşir ve dikkati toplayarak kaynağa odaklanmayı gerektirir. Ses ya da sembol şeklinde kurmaca olarak oluşturulan gerçeklik, bu sürecin sonucunda insan zihni tarafından anlamlandırılmakta, farklı bir deyişle, anlam başka bir zihinde yeniden oluşmaktadır.

Dil, işitme ve görme duyularına doğrudan etki ederken, dilin içeriği bütün duyuları sanal olarak uarmaktadır. Gerçekliğin duyusal özellikleri, saymaca birimlere dönüştürülerek dil aracılığıyla aktarıldığından, muhatabının zihninde duyuları harekete geçirmektedir. Bir yemeğin tadını dil aracılığıyla aktarabiliyor ya da anlayabiliyor olmamız bu durumu açıklayan bir örnektir.

Sağlıklı olarak dünyaya gelen bir insan yavrusu, yaşamının başında duylara sahiptir. Dünyaya geldikten kısa bir süre sonra, bu duyuları aracılığıyla çevresine tepki verme yeteneği gelişir. Ancak insandan, doğumuyla birlikte çevresindekilerle tam bir iletişim kurması beklenmez. Çocuğun ihtiyaçları çoğunlukla anne, özel durumlarda bakımından sorumlu olan kişiler tarafından karşılanır. Acıktığı ya da rahatsızlandığı zaman, içinde bulunduğu durumun verdiği rahatsızlıkla ağlamaya başlayan çocuk, dolaylı olarak ihtiyaçlarının giderilmesini de sağlamış olur. Gelişim sürecinde ağlama sesleri farklılaşmakta ve anne ile çocuk arasında iletişimi sağlayacak sosyal bir nitelik kazanmaktadır. Bir anne, çocuğun ağlamasından acıktığını, uykusunun geldiğini, altını ıslattığını ya da gazı olduğu anlamlarını elde edebilmektedir.

Çocuğun dünyaya geldikten sonra uzunca bir dönem başkalarının yardımına ihtiyaç duyması, onun sosyal bir varlık olmasının sebepleri arasında yer alır. Bir arada yaşamak zorunda olan insanların sahip oldukları dil potansiyelini geliştirerek kurmaca bir sistem oluşturmaları da sosyal varlık olmalarının doğal sonucu olarak kabul edilebilir. Karaağaç'ın (2012: 45) dil tanımı bunu açıklar niteliktedir: *“Dil, insana, ait olduğu gerçek dünyadan ayrı ve onun kanunlarına bağlı olmayan yapay bir dünya kurma ve tabiata tarihi katma imkânı veren, toplumsal uzlaşılarla dayalı bir saymacalar sistemi ve ses-anlam ilişkisi bütünüyle nedensiz olan, seslerden örülü ortak iğretilemeler toplamıdır.”*

Gerçek dünyanın dil ile temsili göstergeler yardımıyla gerçekleşir. Gösterge (Karaağaç, 2012: 43-52) “gösteren gösterilen ilişkisiyle, kendi dışında başka bir şey gösteren her türlü varlık veya olgudur. Dil göstergelerinde, gösteren ile gösterilen arasında, yalnızca toplumsal uzlaşımlara dayalı nedensiz bir ilişki söz konusudur. Dillerin sözlük birimleri, böyle, nedensiz göstergelerdir; gösteren ile gösterilen arasında herhangi bir gerçek ya da doğal ilişki yoktur; gösteren-gösterilen ilişkisi saymaca, yapay, toplumsal uzlaşıya dayalı sosyal bir ilişkidir.”

Bir bütün olarak, içinde var olduğu toplumda insanların anlaşmasına aracılık eden dil, kendine özgü kurallardan ve söz varlığından oluşur. Üzerinde toplumsal olarak uzlaşılmış dil göstergelerinin her biri, söz varlığının bir parçasıdır. Söz varlığı, dilin bütün kurallarıyla birlikte toplumsal bir bellek olarak nesiller arasında aktarılır. Bu aktarım sürecinde dil doğal gelişimini sürdürür. Gelişim, dilin kurallarında ciddi bir faklılaşmaya yol açmazken, söz varlığını, insan bilincinin gelişimine paralel olarak, yeni anlamları karşılayacak biçimde zenginleştirir.

Dilin toplumsal bellek olarak nesiller arasında aktarılması süreci, çocuğun bir dil ortamına doğmasıyla başlar. “İçine doğduğu toplumda konuşulmakta olan dili ana dili olarak edinmeye başlayan çocuk, duyu organları ile algıladığı dünyayı, çevresinin de yardımıyla düşünce düzeyine ulaştırmaya çalışır” (Özbay, 2006:3). Çocuğun çevresini kuşatan sosyal çevre, dilin doğal olarak üretildiği ve anlaşma aracı olarak kullanıldığı bir ortamdır. Bu ortamda, çocuğun, çevresinde üretilen dilin temel birimleri olan göstergeleri üretebilir hale gelmesi için yaklaşık bir yıllık bir gelişim sürecini tamamlaması gerekir. Çocuğun doğumdan ilk kelimelerini söylediği zamana kadar geçirdiği sürece, dil gelişiminde konuşma öncesi dönem adı verilmektedir. Konuşma öncesi dönemde çocuk, çevresinde üretilen dil göstergelerine bedensel tepkiler vermektedir. İsmi söylenen kişi ya da nesneye bakışlarını çevirmesi ya da temel ihtiyaçlarına yönelik üretilen sözleri duyunca heyecanlanması bu tepkiler arasında sayılabilir. Çocuğun ilk kelimeleri söylemesiyle birlikte, dil gelişimi, büyük bir ivme kazanır. Kelime hazinesi hızla gelişen çocuk, çevresindekilerle kurduğu iletişimi her geçen gün daha da geliştirir ve içine doğduğu dilin üreticisi haline gelir. Çocuk, yaklaşık 4-5 yaş dolaylarında, ana dilinin temel kurallarıyla birlikte çevresi ile iletişim sağlayabilecek düzeyde söz varlığına sahip olur.

Çocuğun dil edinimi sürecinde oluşan söz varlığı, çevresinde üretilen dilin düzeyi ile sınırlıdır. “Çocuk dili kazanırken ilk örnekleri ailesinden, yakın çevresinden öğrenir” (Özbay, 2010:96). Sosyal ve ekonomik şartlar, bu bakımdan son derece belirleyicidir. Aile tiplerine, ailelerin çocuk algısına ve aile içi iletişimde kullanılan söz varlığına göre, çocuğun söz varlığı şekillenmektedir. Aile tipleri ve buna bağlı olarak oluşan aile içi rol tanımları, çocukla kurulan iletişimi farklılaş-

tırmaktadır. Geleneksel aile yapısındaki baba, anne ve çocuk rolleri ile demokratik aile yapısındaki roller farklılıklar gösterir. Geleneksel ailede çocuk edilgin bir üye iken, demokratik ailede etkin bir üyedir. Rollerdeki bu farklılaşma, çocukların aile içi iletişime katılma oranlarını değiştirdiğinden dil edinimi sürecinde çocuğun sahip olduğu dil düzeyini de farklılaştırabilmektedir. Sosyal ve ekonomik şartlar bakımından aile seviyesinin yüksek olması aile içi iletişim oranlarına olumlu etkilemekte, bu da çocuğa etki eden söz varlığı unsurlarını sayı ve sıklık bakımından arttırmaktadır.

Dil gelişimi içinde söz varlığı gelişimi, bütün varlıkların ve eylemlerin bilinmesi anlamında son derece kritiktir. Bir toplumun dili bütün olarak düşünüldüğünde, yaşamın belirli bir döneminde bu birikimi tamamıyla edinmek ve yaşamın kalan diğer dönemlerinde kullanmak söz konusu değildir. Dilin temel kuralları için bu durum söz konusu olsa da söz varlığı, insanının bütün yaşamı boyunca gelişime açık olma özelliğine sahiptir. Gerek bu durum gerekse çocuğun dil edinimi sürecinde elde ettiği birikimin, içinde bulunduğu şartlara göre farklılık göstermesi, eğitim sürecinde planlanmış bir dil eğitimi zorunlu kılmaktadır. Dilin bütün alanlarıyla birlikte, söz varlığının geliştirilmesi hem sosyal hem de akademik başarıyı arttırmaktadır. Çocuğun kendi bilinci dışında oluşan ve aktarılan anlamları tam olarak elde edebilmesi, kendi bilincinde oluşan anlamları da eksiksiz olarak aktarabilmesi ancak zengin bir söz varlığı aracılığıyla mümkün olabilir. Bu açıdan saymaca birimler olarak nitelenen dil göstergelerinin örgün eğitim boyunca mümkün olan en yüksek oranda öğrencilere kazandırılması gerekmektedir.

Türkçe öğretimi açısından tamamlayıcı bir alan olarak nitelenebilecek olan kelime öğretimi, bütün dil becerilerinin eğitiminin ortak zeminini oluşturmaktadır. Karatay (2007:145) dört temel dil becerisi olan okuma, yazma, konuşma ve dinlemenin bireye kazandırılması ile bireyin bu becerileri aktif olarak kullanabilmesinin, edinilmiş zengin sözcük dağarcığı ile yakından ilişkili olduğunu bildirmektedir. Kelime bilgisinin geliştirilmesi bütün becerilerin geliştirilmesi anlamına gelir ve bu açıdan büyük önem taşır. Çalışmamız, kelime öğretimi ile ilgili esasları belirlemeyi ve öğrencilerin tüm dil becerilerini etkili olarak kullanılmasına aracılık edecek söz varlığını nasıl kazanacaklarını açıklamayı hedeflemektedir.

1. BÖLÜM

SÖZ VARLIĞI

Birçok kaynakta söz varlığı, söz dağarcığı, kelime hazinesi, kelime serveti vb. kavramlar aynı anlama gelecek biçimde kullanılmaktadır. Bu kavramların tümü iki anlam öbeği altında toplanmaktadır ve bu açıdan söz varlığı ve kelime hazinesi kavramları altında birleştirilebilir. Söz varlığı ve kelime hazinesi kavramları, genellik ve özellik bakımından birbiriyle ilişkili olmakla birlikte, birbirinden farklı anlamları yansıtır.

Söz varlığı ve kelime hazinesi kavramlarının aynı anlama gelecek biçimde kullanılmasının sebebi Fransızca *vocabulaire* ya da İngilizce *vocabulary* kavramlarının Türkçeye aktarılış biçiminden kaynaklanmaktadır. Bir gramer terimi olarak söz varlığını Korkmaz (1992: 140) “*bk. kelime hazinesi.*” biçiminde açıklayarak iki kavramı birbiriyle eşleştirmekte, kelime hazinesi terimini de “ (*Alm. Wortschatz; Fr. Vocabulaire; İng. Vocabulary*) *Bir dilin bütün kelimeleri; bir kişinin veya bir toplumun söz dağarcığında yer alan kelimeler toplamı.*” şeklinde açıklamaktadır. Bu açıklama, iki terimin birbirinin yerine kullanılmasını pekiştirmekle birlikte, aslında iki kavram arasındaki ayrımı da açık biçimde ortaya koymaktadır. Açıklamada yer alan “*söz dağarcığında yer alan kelimeler toplamı*” ifadesi, kelime hazinesi kavramı için kabul edilebilir ancak, kelimeler söz dağarcığında yer alıyorsa söz dağarcığı kelime hazinesinden daha geniş ve kelime hazinesini kapsayan bir kavram olmalıdır.

Söz varlığı kavramını net olarak belirleyebilmek için öncelikle söz kavramı üzerinde durmak gerekmektedir. Türkçede söz kelimesi köken olarak “düşünmek, konuşmak” anlamına gelen *sö-* fiilinden türemiştir. Kelimenin sonunda yer alan “-z” eki fiilden isim yapma işlevinin yanında çokluk anlamı da vermektedir ve bu itibarla söz kelimesi “düşünceler, konuşmalar” şeklinde anlamlandırılabilir. Düşünme ve konuşmayı eşleştiren söz kelimesi, dil açısından konuşmaya ait ve anlam bakımından da çoğul bir kavram olarak ele alınabilir. Porzig (1995: 71) sözü, insanların sınırsız konuşmalarında kavrayabileceği en yüksek birim olarak ele almakta, muhatap ve durum dikkate alınmak suretiyle biçimlendirilen ve muhatapın belirli bir davranışını hedef alan; bir yandan ifade (Äusserung), diğer yandan belirleme